

*Барандій Артем Юрійович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури та мистецтв
armjot@i.ua*

ГЕНЕЗИС КУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АВСТРО-УГОРЩИНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття окреслює наслідки модернізації. Розглянуто причинно-наслідкові зв'язки процесу, їхній вплив на загальнокультурний процес. Мета дослідження – простежити генезис культурної глобалізації, визначити її детермінанти та національну ідентичність в Австро-Угорщині епохи модерну, періоду, коли сформувалося ставлення до національної ідентичності та нації, яке панує на сучасному етапі. Головним завданням є відшукати корені сучасних проблем глобалізації та національної ідентичності, відшукати в історії шлях до примирення цих процесів. Україно-австрійські культурно-мистецькі взаємозв'язки служать наочним прикладом, як вирішувались ці насущні проблеми за ліберальною доктриною в Австро-Угорщині кінця ХІХ і початку ХХ століть.

Ключові слова: національна меншина, глобалізація, модерн, Галичина, Австро-Угорщина.

*Барандий Артем Юрьевич,
аспирант Национальной академии
руководящих кадров культуры и искусств*

ГЕНЕЗИС КУЛЬТУРНОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В АВСТРО-ВЕНГРИИ КОНЦА ХІХ – НАЧАЛА ХХ В.

Данная статья касается определения последствий модернизации. Рассматривается причинно-следственные связи процесса, их влияние на общекультурный процесс. Целью исследования является проследить генезис культурной глобализации, определить ее детерминанты и национальную идентичность в Австро-Венгрии эпохи модерна, периода, когда сформировалось отношение к национальной идентичности и нации, которое царит в современности. Главной задачей является найти корни современных проблем глобализации и национальной идентичности, отыскать в истории путь к примирению этих процессов. Україно-австрийские культурно-художественные взаимосвязи служат наглядным примером того, как решались эти насущные проблемы в ключе либеральной доктрины в Австро-Венгрии конца ХІХ и начала ХХ века.

Ключевые слова: национальное меньшинство, глобализация, модерн, Галичина, Австро-Венгрия.

*Barandiy Artem,
postgraduate student of the National academy
of managerial staff of culture and arts*

GENESIS OF CULTURAL GLOBALIZATION IN THE CONTEXT OF NATIONAL IDENTITY DEVELOPMENT IN AUSTRIA–HUNGARY EMPIRE IN THE END OF XIXth AND IN THE BEGINNING OF XXth CENTURY

This article is concerned with determining the impact of modernization. The process's cause-effect relationship and its influence on the cultural process is studied. The purpose of research is to trace the genesis of cultural globalization, to identify its determinants and national identity in the Austro-Hungarian art of the period of modern, the period when the attitude to national identity and nation was formed. This attitude is still actual nowadays. The main task is to find the roots of contemporary issues of globalization and national identity, to find in the history of the way to reconciliation of these processes. Ukrainian-Austrian cultural-artistic relationships are a good example of how to solve these pressing problems in the way of the liberal doctrine of the Austro-Hungarian at the end of the XIXth century and the beginning of the XXth century.

Key words: national minority, globalization, modern, Galicia, Austria-Hungary.

У культурологічному вимірі сучасна Україна перебуває між кризою мультикультурності в ЄС та прискороною світовою культурною глобалізацією, що породжує проблеми акультурації та асиміляції.

Метою дослідження є простежити генезис сучасної культурної глобалізації, визначити її детермінанти та національну ідентичність в Австро-Угорщині епохи модерну як можливий приклад для наслідування в сучасних умовах.

Питання вивчення глобалізації у її впливі на національну культуру розглядали такі зарубіжні та вітчизняні дослідники, як Маліно Ж., Адорно Т., Хоркхаймер Т., Грінін Л. Е., Дергачов В. А., Валлерстайн І., Кузовков Ю. та інші. Теорії мультикультурності присвячені праці Дрожжиної С. В., Бенхабіба С., Галецького В., Малахова В., Філімонова Г. Ю, Цатуряна С. А., Какатаса Ч. та ін. Проблеми розвитку української культури в умовах Австро-Угорщини тією чи іншою мірою торкалися Г. Гербільський, М. Кугутяк, В. Кульчицький, М. Лазарович, М. Никифорак, Р. Петрів, В.Я. Марковський, К. Левицький та ін.

Генезис вище наведених проблем сягає епохи великих географічних відкриттів та початку модернізаційних процесів, які зародились у Європі, поширились на весь світ та тривають дотепер. Саме перехід від аграрного суспільства до індустріального породив питання про національну ідентичність, а об'єднання величезних територій під владою декількох європейських держав – домінування однієї культури над іншими. «Ідеться про появу нового суб'єкта міжнародного права: нації і національної держави. Одразу слід визначити, що поняття нації є прямим результатом процесу модернізації, і говорити про нації в аграрному суспільстві не має сенсу» [11].

Хосе Ортега-і-Гасет зазначає: «дійсно йдеться про щось абсолютно нове, що внесло в людську долю XIX століття. Створено новий сценічний простір для існування людини, новий і в матеріальному, і в соціальному плані. Три по-

чатки зробили можливим цей новий світ: ліберальна демократія, експериментальна наука і промисловість. Два останніх чинники можна об'єднати в одне поняття – техніка. У цій тріаді ніщо не народжене ХІХ століттям, але успадковане від двох попередніх століть. Дев'ятнадцяте століття не винайшло, а впровадило, і в тому його заслуга. Це прописна істина. Але однієї її мало, і треба вникнути в її невблаганні наслідки» [4, 4].

У період кінця ХІХ початку ХХ століть людство вступає в пізньоіндустріальну стадію розвитку, формується нове соціокультурне середовище, яке на побутовому рівні, так і в культурі схоже на сучасне, і загалом виокремлюються тенденції, які є зараз визначальними.

«Так, сучасний світовий порядок склався на основі ідей модерну, а серед них ключовою є ідея нації як носія прогресу й головного суб'єкта історії» [1, 220]. «У кінці ХІХ століття був відкинутий «принцип порогу» (розумної достатності й розподілу народів на «історичні й не історичні»), що був ключовим для націоналізму ліберальної епохи. Відтоді теоретично будь-які народності, які вважали себе «націями», могли домагатися права на самовизначення аж до державотворення» [1, 219].

Отже, процеси модернізації на певному етапі спонукають виникнення питання національної ідентичності під час переходу з аграрного в індустріальне суспільство. З іншого боку, наступний етап модернізації – постіндустріальний, характеризується утвердженням масового суспільства і культурною глобалізацією в планетарному масштабі через розвиток технічних засобів, ретрансляції цінностей однієї культури в постіндустріальній фазі. Тобто і глобалізація, і національна ідентичність є наслідками загальної модернізації останніх століть. Причому проблемою залишається взаємовинятку цих двох наслідків. Якщо національна ідентичність проявляє себе на більш ранньому етапі модернізації, то логічно, що глобалізація, як пізній етап, замінює її. Наскільки це правильно і чи можливе позитивне співвідношення цих процесів залишається відкритим питанням. Спробуємо відшукати в історії вітчизняної культури саме такі приклади.

Прообрази теперішніх багатокультурних суспільств виникають із розквітом великих імперій у ХІХ ст. Між країнами не існувало візових обмежень, світ був надійний і стабільний. Уряди імперій були пов'язані родовими зв'язками, які мали би стати запорукою миру. «Бо цей світ ХІХ і початку ХХ століття не просто демонструє свої безперечні переваги і масштаби, але і вселяє своїм мешканцям – і це вкрай важливо – повну впевненість, що завтра, немов тішачись стихійним і шаленим зростанням, світ стане ще багатшим, іще ширшим і досконалішим» [4, 4].

У цей час країни Східної Європи модернізувались, долаючи пережитки феодалізму, наздоганяли Західну Європу. Тобто після модернізаційних реформ одразу виникло питання самоіндефікації народів. Що і вилилось у відому Весну народів 1848 року. «Процес модернізації в Австро-Угорській монархії був, напевно, одним із найскладніших у світовій (і вже, принаймні, в європейській) історії. Починався він ще в ХVІІІ ст., коли під владою династії Габсбургів були об'єднані величезні території, населені німцями, угорцями, італійцями, румунами, євреями, фламандцями, валлонами і численними гілками західних і південних слов'ян. Завершується цей процес уже в наш час, коли габсбурзької корони

давно не існує, а численні спадкоємці зниклої монархії – Австрія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Хорватія, Словенія, Румунія – вирішують модернізаційні проблеми кожен по собі» [7, 565].

Австро-Угорщина оновлювалась із Російською імперією за схожими принципами і це була модернізація «згори», тобто вимушена. Але що відрізняє ці держави, так це те, як вирішувались супутні прояви модернізації. Хоча в загально-культурному аспекті імперії Центрально-Східної Європи були близькі. «Англосаксонський раціоналізм 1918 р. здобув перемогу над двома ідеалістичними суспільствами: російським і німецьким. Але саме ця перемога і призвела до культурної катастрофи минулого століття, оскільки класична європейська культура XIX століття була за своєю суттю ідеалістичною» [10, 50].

Із цим можна частково погодитись, беручи до уваги концепцію соціокультурної динаміки П. Сорокіна, де ідеалістичний тип культури, просто одна з ланок циклічності. На момент закінчення Першої світової війни Західні країни вже вступили в наступну стадію, яку Сорокін називає чуттєвою (сенсорною), коли загальною тенденцією стає розглядати світ із матеріалістичної позиції [6]. Ідеалістичний тип культури і справді можна віднести до розвитку мистецького процесу Австро-Угорщини. Хоча сам автор так її не виділяв, вважаючи, що європейська культура XIX століття – єдина і перейшла в чуттєву стадію одночасно. Але якщо модернізація проходила не однаково скрізь, то й соціокультурна динаміка, припускаємо, теж. Ідеалістичний тип є чимось середнім між ідеаційним і чуттєвим типом культури. У ньому ключовим є раціональне начало і поєднується духовність та увага до матеріальної сторони – відчуттів, соціального та економічного устрою [6].

«Для Російської та Австро-Угорської імперій до того ж не менше значення набували інтереси збереження архаїчно влаштованої влади. Узагалі порівняно з іншими, вони меншою мірою вписувалися в культуру техногенної цивілізації, несли на своєму тілі більше родових плям традиційного суспільства. У цьому відношенні, маючи на увазі правлячу еліту, досить близький до них і Другий рейх» [9, 58].

«...Неважко припустити, що в разі мирного співіснування Росії, Німеччини та Австро-Угорщини до середини XX століття мусив оформитися єдиний культурно-економічний простір від Північного моря й Адріатики на заході до Тихого океану на сході. Логіка підказує, що на цьому просторі Німеччина була б центром промислового розвитку, Австрія – центром культурного з'єднання слов'янського і німецького начал, а Росія неминує – основним виробником сільськогосподарської продукції [10, 45].

Саме Австро-Угорщина після проведення ліберально-модернізаційних реформ так мистецьки поєднала культури різних народів. Крім Цвіїч, досліджуючи імперію, порівнює її навіть зі сучасним Європейським союзом. Адже там уперше було створено єдиний європейський ринок та відбувався культурний діалог багатьох народів. Змішання культур і народів відбувалось не лише в космополітичному Відні, а навіть у Чернівцях на Буковині [12].

Меерсон Б. М. та Прокудин Д. В. характеризують цей період збільшенням активності мас, переміщенням великих груп людей, характерні для індустріаль-

ного суспільства, стиранням граней і руйнуванням сусідського, професійного, релігійного спілкування, спілкування у «своєму колі». Основним рівнем спілкування стає сім'я, людина «атомізується», ізолюється від суспільства і сприймає його як безліч інших настільки ж схожих на нього індивідів, які одягаються в тих самих універсальних магазинах, їздять у тих самих поїздах і трамваях, читають ті ж газети і так само, як вона, самотніх. Суспільство втрачає традиційну структуру соціального спілкування, міжлюдські, міжродинні зв'язки, які тягнулися не одне покоління. Ця самотність сприймається людиною як трагедія. І тоді увагу її і її потреба в самоствердженні переносяться на те, що лишається єдиною можливим – національно-державний рівень, на рівень усього суспільства. Тож політичні інтереси набувають особистого, а значить – особливо значущого (як кажуть психіатри – «надцінного») характеру. Хворобливе, загострено особисте сприйняття національних, державних потреб робить будь-який конфлікт як у державі, так і в міжнародних візаєминах особистою справою мільйонів людей і надає йому особливо гострого, хворобливого характеру. Людство сидить на вулкані, і вулкан готовий у будь-який момент вибухнути або війною, або революцією [11].

Культурну сторону життя вони характеризують поняттям «кризи гуманізму». Традиційні цінності західної цивілізації людська особистість і раціональне мислення приходять у непримиренне протиріччя, і те, про що раніше замислювалися лише філософи (Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше, Карл Маркс, Серен К'єркегор, Володимир Соловйов) і письменники (Федір Достоєвський) стає головною темою епохи [11].

Австро-Угорщина стояла на авансцені тих суспільно-культурних трансформацій, причому це висновок англосаксонської історичної та філософської думки другої половини ХХ ст. Відбулось кардинальне переосмислення ролі Австро-Угорщини у світовому процесі становлення модерної цивілізації. «...За три десятиліття – з кінця 1880-х рр. до Першої світової війни австрійська культура проходить важкий, але внутрішньо логічний шлях розвитку: від ідеології буржуазно-аристократичного лібералізму до запаморочливих соціально-політичних утопій, від грайливо-меланхолійних вальсів Йогана Штрауса до атональної музики Арнольда Шенберга, від еkleктичного історизму і орнаментального югендстіля у творчості Отто Вагнера і Густава Клімта до аскетичного функціоналізму Адольфа Лоса і патетичного візіонерства Егона Шіле, від скептичного емпіріокритицизму Ернста Маха до математично вивіреного містицизму Людвіга Вітгенштейна, від перших психоаналітичних дослідів Зигмунда Фрейда до глобальних культурологічних узагальнень на основі психоаналізу, від естетичних ілюзій юного Гофманстала до пророчих фантазій Франца Кафки» [2, 65].

Віденський модерн якнайкраще показав хаотичний конфлікт, який лежав під маскою зовнішнього благополуччя, продуманості та контролю, ще задовго до того, як він вилився в Першу світову війну. Щодо культурної глобалізації, то вона неодмінно пов'язана з появою масового суспільства. «На початку ХХ століття процес масотворення став постійним чинником суспільного життя» [11].

Хосе Ортега-і-Гасет пов'язував виникнення масової людини з ХІХ століттям, а на момент кінця ХІХ – початку ХХ століть масова людина вже рушій істо-

рії. Меерсон Б. М. та Прокудин Д. В. суспільство, яке постійно відтворює масу, позначили терміном – масове суспільство. Причому вони відзначають, що суспільство в цілому залишалося на рубежі століть і навіть у десяти роки ХХ століття досить стійким. Хоча маси давали про себе знати, варто згадати хоча б Першу російську революцію 1905 року. «Індустріальне суспільство йшло до катастрофи, до торжества маси. Цією катастрофою стала Перша світова війна» [11].

Отже, період кінця ХІХ – початку ХХ століття стоїть на зорі сучасної культурної глобалізації, яка спирається на масове суспільство.

В Австро-Угорщині разом із цим сповідували принципи мультикультурності. Починаючи ще з 1849 року, у конституційних актах Австрії проголошували формальну рівноправність усіх народів, які проживали під владою Габсбургів і право кожного народу вільно розвивати свою мову та культуру. 1850 року, коли було ухвалено крайову Конституцію для Галичини, офіційно визнано існування руського (тобто українського) народу, який має власну мову; проголошено рівноправність польського та українського народів; польська та українська мови отримали рівнозначний статус «краєвих мов» [3]. Післяреформений період після 1867 року, характеризується державною політикою стимулювання національних культур народів, які населяли імперію. Австро-Угорщина, ставши конституційною монархією, проводила політику монархічного інтернаціоналізму, офіційно визнавши усі одинадцять мов народів, що її населяли. «У Європі нарощуються ідеї інтеграції культур разом з ідеями національної культурної ідентичності, самовизначення. Країни слов'янського регіону фокусували тенденції демократичних визвольних рухів, які пов'язували з розвитком національних культур. Подібні гасла спільності, єдності культур набували значення в Україні, вони вибудовували модулі моральних критеріїв існування різних культур в поліетнічному середовищі і покращували уявлення про розвиток національної культури, а з ними – уявлення про розвиток місцевих традицій, регіональних культурних осередків на зрізі «містечко-село» [8, 19].

Існує усталена теза про те, що українська культура на Галичині розвивалась лише в дусі академізму. Це слушно, але разом із цим пошуки національної ідентичності відбувались і в тенденціях становлення модерну, який був одним із виявів глобалізації. Адже як художній напрям в мистецтві кінця ХІХ – початку ХХ століття був загально розповсюджений. Дослідження мистецького процесу на Галичині того періоду свідчить про пряме включення українців до утвердження модерного суспільства і про позитивний вплив на українську культуру його австрійського варіанту.

Академія образотворчих мистецтв Відня стала справжню кузнею діячів українського мистецтва, де вони навчались та знайомились із творчістю передових європейських митців, чого саме так потребував процес формування нової української еліти в умовах самоідентифікації української нації. Міністерство культури та освіти утвердило «мистецьку стипендію» – матеріальну допомогу для митців. Нею скористались такі «корифеї» української літератури, як І. Франко, О. Кобилянська. І маловідомі українському загалу художники: Августа Кохановська, Євген Максимович, Микола Івасюк. У їхній творчості, крім академізму, виникли ознаки сучасних на той час європейських течій модерну,

імпресіонізму, експресіонізму під впливом робіт відомих австрійських художників. Так, творчість Федора Кричевського П. Білецький, навіть, називає оригінальним варіантом «українського модерну». Перший і єдиний український художник, який наважився малювати портрети на тлі натурального золота, на якому раніше малювали лише ікони. Триптих «Життя», створений під впливом картини Г.Клімта «Поцілунок», композиційна ідея, гротеск в рисунку тут запозичені. Так само полотно «Олекса Довбуш» – теж типовий модерн, але під впливом уже не Клімта, а швейцарця Фердинанда Ходлера [8, 97].

Е. Бучевський, Е. Максимович, Е. Ліпецький, працювали в дусі пізнього академізму в усталених канонічних формах, але теж під впливом віденських майстрів чи в Академії образотворчих мистецтв Відня, чи коли ті відвідували західноукраїнські землі. Наприклад, Е. Бучевський був учнем Й. Кляйна [8, 134].

Микола Івасюк – художник «розстріляного Відродження», який у роки ранньої своєї творчості працював під впливом Віденської та Мюнхенської академії мистецтв, де навчався, є визнаним академістом, проте і в нього в ранніх творах присутні ознаки модерну: обкладинка для українського журналу «Літературно-науковий вісник», створена 1898 року, робота над полотном плафону Дирекції ощадної каси, побудованої 1901 року. Твори художниці Августи Кохановської органічно поєднують академізм та імпресіонізм, а подекуди й естетику модерну. Чітко виражений імпресіонізм у творах «Вулиця в Лодзі», «Прочани», «Листівка», «Взимку», із чітко вираженою манерою наслідування А.Тулуз-Лотрека – французького постімпресіоніста, естетика модерну в ілюстраціях до збірки Ольги Кобилянської «Малоруські новели» (1901) [8, 136].

Промисловий переворот в Австро-Угорській імперії II половини XIX століття сприяв архітектурному бумові, що своєю чергою спричинив появу нових стилів та трансформацію попередніх. Передусім це багато-стильовий історизм або як ще його називають неостиль (у СРСР отримав назву еклектика). Він виник унаслідок кризи мистецтва класицизму 1820–1830 років і завершився періодом модерну 1890–1910 років. Зрілий та пізній історизм використовував елементи різноманітних епох минулого, синтезував різноманітні напрями будівництва: готики, Ренесансу, рококо і бароко, на противагу класицизму, який уважав еталоном лише античність. Ю. Захаркевич – голова першої в Галичині Політехніки, відкритої 1872 року, ректор Львівської політехнічної школи, однієї із перших в Європі і Україні, навчався у Відні, автор споруд у стилі пізнього історизму: будинку Політехніки (1872-1877), садиби Галицької ощадкаси (1888-1891), що є символами єдності Відня і Львова на архітектурній ниві. Стиль модерн – у Австро-Угорщині сецесія – як вияв нової естетики заявив про себе вагомо у 1890-х роках. Кожна з країн привнесла свої досягнення чи то в інтернаціональному, чи то в національному аспектах. Станіславівська і львівська сецесія повстали завдяки творчості представників різних народів. Це споріднює їх з трансильванською (угорсько-румунською) та чеською сецесією. Віденська сецесія вплинула на формування національного стилю досить потужно, вона дала йому поштовх для оновлення і трансформації на найпередовіших засадах. Національний напрям або ж національна сецесія має свої напрями: українська, закопанська, гуцульська сецесія. Якщо віденський сецесіон відзначався стриманістю щодо

декорування зовнішніх чи внутрішніх стінних площин, зовсім інше маємо у тих будинках, які зводились у 1910-х роках, маємо на увазі споруди, зведені фірмою Івана Левинського у Львові. В українському архітектурному стилі майстри широко послуговувалися традицією, еднаючи її з інноваційними пошуками, зі застосуванням нових матеріалів згідно з новітніми естетичними уподобаннями. У земських школах на Лохвиччині на стінних площинах зокола застосована орнаментация на зразок вишиванки і декоративні вежі, що слугували як парадні входи, а вгорі вміщували повітряний герб. Такі школи акцентували в населеному пункті світське начало, культ знань і вписувались у мальовниче середовище. Будинки віденського сецесіону відповідали національному менталітетові [8, 104].

Архітектура обох міст Західної України формувалась під впливом нових технічних та історичних знань, нових ідей у науці і мистецтві, що швидко поширювались Східною Галичиною завдяки прямим контактам із європейською цивілізацією через виставки, навчальні заклади, періодичні видання [8].

Отже, можна констатувати, що період кінця ХІХ – початку ХХ століть видається надзвичайно актуальним, адже саме тоді закладено підвалини сучасного масового суспільства, ідеї нації, глобалізації та об'єднання великих територій під єдиним центром впливу. Корені сучасної культурної глобалізації сягають епохи великих географічних відкриттів та прискореного розвитку науково-технічного прогресу останніх століть. Цей прогрес став не лише підґрунтям глобалізації, а й причиною піднесення національної самосвідомості в Європі. У той час українцям вдалось не лише зберегти свою національну ідентичність, а й збагатити українську культуру завдяки культурному діалогові, який став можливим завдяки ліберально-демократичній політиці Австро-Угорщини, де в єдиному соціокультурному просторі під час появи перших ознак глобалізації відбувався діалог багатьох культур. Найкращим проявом його став стиль модерн. Він поєднав найпередовіші досягнення НТР та культурну самобутність народів. Відтак українська культура кінця ХІХ початку ХХ століть завдяки глобалізації та принципам лібералізму долучаючись до світового прогресу, позбавляючись ознак провінційності, отримуючи нові ін'єкції [8,19]. За умов постмодерну треба шукати подібних інструментів для врегулювання суперечностей культурної глобалізації та національної ідентичності.

Література

1. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв:наук. журнал. – К.: МІЛЕНІУМ, 2012. – № 2. – С. 219-220
2. *Джонстон У.М.* Австрийский Ренесанс. Интеллектуальная и социальная история Австро-Венгрии 1848—1938 гг. / Пер. с англ. В. Калиниченко. – М.: Московская школа политических исследований, 2004. – 640 с.
3. *Марковський В. Я.* Правовий статус української мови в Австро-Угорській імперії / В.Я. Марковський – Наук.вісник ЛДУВС. – Львів, 2010 № 1.
4. *Ортега -и- Гассет Х.* Восстание масс / Хосе Ортега -и- Гассет Х . Главы из книги. Перевод А. Гелескула. // «Литературная Армения», –1991. – № 2. – с. 4
5. *Поліщук Л. К.* Сецесія в архітектурі Станіславава кін. ХІХ – поч. ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури: спец. 18.00.01 «теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» /Л. К. Поліщук – К., 2003. – 25 с.

6. *Сорокин П.А.* Социальная и культурная динамика / П.Сорокин //Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
7. *Травин Д.Т.* Европейская модернизация: В 2 кн. Кн. 1 / Д. Травин, О. Маргания. – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб: Terra Fantastica, 2004. – 665 с.
8. Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей ; Посольство Австрійської Республіки в Україні; Чернівецька міська рада; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ-Чернівці, 1999. – 360 с.
9. Антипов Г. А. По поводу статьи А. Гнеся [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://august-1914.over.ru/gnes.pdf>.
10. *Гнесь А. А.* Первая мировая война как культурная катастрофа [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://august-1914.over.ru/gnes.pdf>
11. *Меерсон Б. М.* Лекции по истории Западной цивилизации ХХ века / Б. М. Меерсон, Д. В. Прокудин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sch57.msk.ru/collect/wst2.htm>
12. *Цвиич К.* Похищения центральной Европы (глазами очевидцев и постодаших) / К. Цвиич // Вестник – №26 (180) – 1997, Балтимор, США [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vestnik.com/issues/97/1223/win/cvich.htm>

References

1. Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnyh kadriv kultury I mystetstv: nauk. zhurnal. – К.: ММІЛЕНІУМ, 2012. – № 2. – с. 219-220.
2. Dzhonston U. M. Avstriyskiyi renesans. Intelektualnaya I otsialnaya istoria Avstro-Vengrii 1848-1938 gg./ per. s angl. V. Kalinchenko. – М.: Moskovskaya shkola politicheskikh issledovaniy, 2004. – 640 p.
3. Markovs`kyi V. Ya. Pravovyi status ukrainskoi movy v Avstro-Ugorskiy imperii / V. Ya. Markovs`kyi. – Nauk. visnyk LDUVS. – Lviv, 2010 № 1.
4. Ortega-i-Gasset H. Vosstaniye mass / hose Ortega-i-Gasset: Glavy iz knigi. Perevod M.Geleskula. «Literaturnaya Armeniya». –1991. – № 2. – С. 4
5. Polishchuk L.K. Setsesiya v arhitekturi Stanislavova kin. ХІХ – poch. ХХ st.: avtoreferat dyss. Na zdobutt`a naukovogo stupen`a kandydata arhitektury spets 18.00.01 “teoriya arhitektury, restavratsiya pamyatok arkhitektury” / L.K. Polishchuk. – К., 2003. – 25 p.
6. Sorokin P.A. Sotsialnaya I kulturnaya dinamika / P. Sorokin // Sorokin P. A. Chelovek. Tsivilizatsiya. Obshestvo. – М.:Politizdat, 1992. – 543 p.
7. Travin D. T. Yevropeyskaya modernizatsiya: v 2-h kn. Кн. 1 / D. Travin, O. Marganiya. – М.: ООО “Izdatelstvo AST”; SPb: Terra fantastica, 2004. – 665 p.
8. Ukrayins`ko-avstriys`ki kulturni vzayevyny drugoyi polovyny ХІХ – pochatku ХХ stolitt`a / Natsional`na komisiya z pytan`povernenn`a v Ukrayinu kulturnyh tsinnostey; Posol`stvo Avstriys`koyi Respubliky v Ukrayini; Chernivets`ka mis`ka rada; Instytut mystetstvoznnavstva, folklorystyky ta etnologiyi im. M.T. Ryls`kogo NAN Ukrayiny. – Kyuyiv-Chernivtsi, 1999. – 360 s.
9. Antipov G. A Po povodu stat`I A. Gnes`a [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://august-1914.over.ru/gnes.pdf>
10. *Gnes` A. A.* Pervaya mirovaya voyna kak kulturnaya katastrofa [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://august-1914.over.ru/gnes.pdf>
11. *Meerson B. M.* Lektsyi po istorii Zapadnoy tsyvilizatsyi ХХ veka / B. M. Meerson, D. V. Prokudin [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sch57.msk.ru/collect/wst2.htm>
12. *Tsviich K.* Pohischeniye tsentral`noy Yevropy (glazami ochevidtsev I postradavshyh) / K. Tsviich, Vestnik, g-l, Baltimor, SSHA №26 (180) ,1997 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vestnik.com/issues/97/1223/win/cvich.htm>